

Spis treści

ŁUKASZ JUREŃCZYK, JOANNA SZCZUTKOWSKA, WOJCIECH TREMPAŁA, PAULINA WENDERLICH	
Słowo wstępne	7
HELENA GŁOGOWSKA	
Doświadczenie bieżącego w głąb Rosji w latach 1915–1921 we wspomnieniach i w literaturze – spojrzenie z perspektywy stulecia <i>exodusu</i>	11
MONIKA OPIOŁA-CEGIEŁKA	
Przekaz polityczny filmowców francuskich pochodzenia algierskiego we współczesnym kinie francuskim i jego znaczenie dla francuskiej polityki pamięci – <i>Indigènes</i> i <i>Hors-la-loi</i> Rachida Bouchareba	33
HANNA KOWALSKA	
<i>Import/Eksport</i> – relacje między Wschodem a Zachodem Europy w perspektywie Ulricha Seidla	59
ŁUKASZ JUREŃCZYK	
Przyjaźń po drugiej stronie świata w świetle filmu dokumentalnego <i>Camp Victory, Afghanistan</i> w reżyserii Carol Dysinger	75
RADOSŁAW SAJNA	
Kompozytorzy muzyki poważnej jako migranci/uchodźcy a problem promocji państw i narodów	87
WOJCIECH TREMPAŁA	
Globalny kryzys środowiskowy jako źródło inspiracji dla wybranych twórców kultury i sztuki XXI wieku	99
KRZYSZTOF OKOŃSKI	
Spór o „kulturę wiodącą” w RFN w świetle wybranych wypowiedzi niemieckich autorów pochodzenia tureckiego	125
ROMAN LEPPERT, IZABELA KAPSA, ALEKSANDRA NOWAKOWSKA-KUTRA, WOJCIECH TREMPAŁA	
Bydgoscy maturzyści. Orientacje życiowe i polityczne a postawy wobec uchodźców oraz migrantów – raport z badań z 2018 roku	145

Słowo wstępne

Na ręce czytelnika oddajemy tom *Zjawiska migracji i uchodźstwa w kulturze i sztuce w XX i XXI wieku*, kolejny z cyklu publikacji prezentujących refleksje i wyniki badań nad zależnościami zjawisk społeczno-politycznych z działaniami z zakresu kultury i sztuki. Motywem przewodnim niniejszej monografii zbiorowej uczyniliśmy kwestie reakcji środowisk kulturotwórczych i artystycznych na zjawiska migracji i uchodźstwa w XX i XXI wieku. Kwerenda poprzedzająca powstanie książki wykazała, że istnieje potrzeba rozwijania badań w tym obszarze. Efektem tego jest zbiór ośmiu artykułów naukowych, których autorzy poprzez film, literaturę i muzykę przyglądają się wieloaspektowym mechanizmom migracji i uchodźstwa.

W pierwszym artykule książki Helena Głogowska prezentuje obraz bieżącego – uchodźstwa ludności z zachodnich ziem Imperium Rosyjskiego (głównie ludności prawosławnej tzw. Kraju Północno-Zachodniego) w głąb Rosji w latach 1915-1921 we wspomnieniach i w literaturze. Dla wielu osób pochodzących ze wschodniej Polski to „najważniejsza i najbardziej wstrząsająca historia z całego XX wieku”, która przez długi czas istniała wyłącznie w przekazach ustnych. W latach 1958-2015 doświadczenia uchodźców zostały spisane przez dziennikarzy białoruskiego tygodnika „Niva”. W lutym 2014 r. otwarto stronę internetową biezenstwo.pl, dzięki której udało się zebrać wiele materiałów na temat wydarzeń sprzed lat, opublikowanych następnie w formie książki. Problem bieżącego, jego rozmiary i skutki analizują historycy, jest on również tematem licznych projektów edukacyjnych, wystaw i przedsięwzięć artystycznych, głównie na Białostocczyźnie.

Celem artykułu Moniki Opióły-Cegiełki jest przedstawienie kina *beur* i kina postkolonialnego na przykładzie dwóch filmów – *Indigènes (Dni Chwały, 2006)* i *Hors la loi (Ponad prawem, 2010)* – Rachida Bouchareba, francuskiego reżysera pochodzenia algierskiego. Termin *beur* odnosi się do imigrantów pochodzenia arabskiego, ze szczególnym uwzględnieniem drugiego pokolenia, głównie z krajów Maghrebu (Algierii, Maroka, Tunezji, Libii i Mauretanii), ale jest też stosowany w odniesieniu do Francuzów z korzeniami maghrebińskimi. Autorka podkreśla znaczenie analizowanych dzieł dla francuskiej polityki pamięci.

Za punkt wyjścia przyjęła wojnę o niepodległość Algierii (1958-1962), która zajmuje ważne miejsce w polityce upamiętnienia, co jest tym bardziej istotne, że Francja i Algieria stworzyły dwa odmienne wspomnienia tych okrutnych wydarzeń.

Hanna Kowalska zwraca uwagę na relacje między Wschodem i Zachodem w perspektywie filmu Ulricha Seidla *Import/Eksport* (2007). Analiza prowadzona jest z perspektywy dyskursu postkolonialnego. Autorka zauważa, że poprzez wyznaczenie horyzontu ciała i kultury reżyser odkrywa mechanizmy właściwe danej kulturze i przygląda się ludzkiej naturze poprzez kolonialne negatywy. Wskazuje ona, że u Seidla relacje między osobami pochodzącymi z dwóch części Europy cechuje przemocowa struktura, plasująca na znacznie gorszej pozycji obciążonych brzemieniem postkomunizmu imigrantów z Europy Wschodniej. Podkreśla ukazane przez reżysera fałszywe poczucie wspólnoty, umocowane wokół wyżysku, poniżenia i dehumanizacji „obcego”.

Na przykładzie filmu dokumentalnego *Camp Victory, Afghanistan* w reżyserii Carol Dysinger Łukasz Jureńczyk porusza kwestię przyjaźni, jaka narodziła się między osobami wywodzącymi się z dwóch odległych kręgów kulturowych. Głównych bohaterów, oficerów armii amerykańskiej i armii afgańskiej, połączył wspólny cel w postaci stabilizacji powojennego Afganistanu. Szczera, oparta na zaufaniu i silnych emocjach więź narodziła się w bardzo trudnych warunkach ciągłego zagrożenia życia i zmagania się z codziennymi sprawami szkolenia żołnierzy Afgańskiej Armii Państwowej. W obliczu beznadziejnej sytuacji w Afganistanie uczucie to, przełamujące szereg barier i różnic, daje isierkę nadziei na lepszą przyszłość, mimo że afgański bohater jej nie dożyje.

Radosław Sajna podejmuje problem wykorzystywania przez państwa i narody dziedzictwa muzycznego wybitnych kompozytorów-emigrantów (m.in. Fryderyka Chopina, Ignacego J. Paderewskiego, Sergiusza Rachmaninowa, Astora Piazzolli) do celów promocyjnych. Autor zauważa, że wyjazd z kraju umożliwił artystom zdobycie sławy (i dobrobytu czy majątku), ale nie oznaczał, najczęściej, zerwania ze swoimi korzeniami. Taka sytuacja daje współcześnie szerokie możliwości wykorzystania ich sukcesów do celów promocyjnych.

Wojciech Trempała zwraca uwagę na problem globalnego kryzysu środowiskowego. Szacuje się, że współcześnie żyje na świecie około kilkadziesiąt milionów uchodźców klimatycznych. Na sytuację tych wielu osób zmuszonych do opuszczenia kraju na skutek braku dostępu do podstawowych zasobów czy klęsk żywiołowych nie pozostają obojętni twórcy kultury i sztuki. Autor na licznych przykładach ze świata literatury, filmu i muzyki rozważa reakcję artystów na nasilające się poczucie zagrożenia ekologicznego, a także na rolę kultury i sztuki XXI wieku w kształtowaniu świadomości oraz postaw ekologicznych jej

odbiorców. Na podstawie dokonanej analizy stwierdza, że problemy ekologiczne XXI wieku są zauważalną inspiracją dla twórców i stanowią źródło kreacji nowych nurtów.

Krzysztof Okoński omawia problematykę „sporu o kulturę” w Niemczech w świetle wybranych wypowiedzi niemieckich autorów pochodzenia tureckiego. Wskazuje na pozytywne przejawy imigracji Turków do Niemiec, między innymi na przykładzie osób, które odniosły spektakularny sukces na obczyźnie, jak również jej negatywne oblicze, wynikające przede wszystkim z niemożności asymilacji przez ludność napływową europejskich wartości. Autor zaprezentował również typologię podejścia Niemców do kwestii imigracji muzułmanów, rozpoczynając od postaw afirmujących otwarcie dla nich granic, po stosowanie przemocy fizycznej wobec przybyszów z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej w celu jej zahamowania.

Tom kończy artykuł pt. *Bydgoscy maturzyści. Orientacje życiowe, polityczne a postawy wobec uchodźców i migrantów – raport z badań 2018 roku*. Roman Leppert, Izabela Kapsa, Aleksandra Nowakowska-Kutra i Wojciech Trempała przedstawiają w nim wyniki badań empirycznych prowadzonych w ramach projektu dotyczącego analizy cech i postaw bydgoskich maturzystów. Ze względu na tematykę monografii artykuł zawiera tę część raportu, która odnosi się do ostrzegania przez młodych ludzi zjawisk migracji i uchodźstwa. Autorzy dokonują w nim ogólnej charakterystyki badanych respondentów, z uwzględnieniem systemu wartości oraz katalogu lęków, a także poddają analizie ich stosunek wobec wybranych grup narodowościowych, etnicznych, migrantów i uchodźców w kontekście przejawianych przez osoby badane preferencji politycznych.

Łukasz Jureńczyk, Joanna Szczutkowska
Wojciech Trempała, Paulina Wenderlich